

Katarzyna Pluta

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0001-6899-1574

kpluta@uni.opole.pl

Sekcja zwłok dziecka wobec braku zgody rodzica

Wstęp

Skutkiem śmierci człowieka jest wygaśnięcie podmiotowości prawnej osoby fizycznej, a także zmiana w sytuacji prawnej jego ciała. W trakcie życia ciało stanowi substrat podmiotowości i mimo że nie zostało wymienione wprost w art. 23 Kodeksu cywilnego¹, to chronione jest prawem osobistym. Za życia naruszenie integralności fizycznej wymaga zgody tego, kogo dobro zostaje naruszone, w przeciwnym wypadku powoduje odpowiedzialność za naruszenie dóbr osobistych i może skutkować zastosowaniem środków ochrony przewidzianych w art. 24 k.c.

Stosunki między rodzicami a dziećmi normowane są głównie przepisami prawa rodzinnego i opiekuńczego. Ze względu na fakt, że relacje te oparte są na więziach emocjonalnych, nie poddają się pełnej kodyfikacji². Troska o dziecko jest jednym z kluczowych elementów władzy rodzicielskiej, czyli stosunku prawnego określającego tę relację. Jak stwierdził Sąd Najwyższy, władza ta jest zarówno prawem, jak i obowiązkiem rodziców³.

Stosunki między rodzicami a dziećmi zostały szeroko omówione w doktrynie i judykaturze. Uwagę zwraca jednak sytuacja, która zajdzie między

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360), dalej jako k.c.

² E. Czyż, J. Szymańczak, *Prawa dziecka w rodzinie*, [w:] M. Nowicki (red.), *Wokół praw dziecka*, cz. I, Warszawa 1993, s. 4.

³ Postanowienie SN z 5 maja 2005 r., sygn. akt IV CK 615/03, Lex nr 51982. Według innego stanowiska SN władza rodziców nad dzieckiem sprowadza się głównie do obowiązków, a uprawnienia rodziców wobec dziecka są niejako jej wtórnym składnikiem. Zob. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z 9 czerwca 1976 r., sygn. akt III CZP 46/75, OSNCP 1976, Nr 9, poz. 184; I. Długoszewska, *Pojęcie i charakter prawny władzy rodzicielskiej*, [w:] I. Długoszewska (red.), *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2012, s. 38–39; E. Trybulska-Skoczelaś, *Komentarz do art. 92*, [w:] J. Wierciński (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 696.

rodzicami zmarłego dziecka a innymi podmiotami, np. szpitalem czy organami władzy państwowej. Nie ulega wątpliwości, że to właśnie rodzice są w pierwszej kolejności uprawnieni do decydowania o swoim dziecku i reprezentowania jego interesów, także po jego śmierci.

„W ramach wykonywania władzy rodzicielskiej rodzice podejmują szereg czynności o różnym charakterze prawnym. Niektóre z tych czynności zwrócone są wprost do dziecka, np. w formie nakazu określonego postępowania. Inne nie znajdują bezpośredniego adresata w dziecku, chociaż dotyczą jego interesów, kształtując tym samym jego sytuację, np. czynności rodziców w zakresie zarządu majątkiem”⁴. Sama władza rodzicielska wykonywana jest także w momencie, gdy dziecko nie znajduje się pod bezpośrednią pieczę rodzica. Na potrzeby niniejszej pracy autorka przyjmuje założenie, że uprawnienia rodziców, przysługujące im względem dziecka, rozciągają się na nie także po jego śmierci, mimo że można również uznać, iż stosunek prawny, jakim jest władza rodzicielska, ustaje z przyczyn naturalnych w momencie śmierci jednej ze stron tego stosunku. „Groźna byłaby iluzja, że to prawo jest wystarczającym regulatorem życia społecznego”⁵, stąd regulacje dotyczące przeprowadzenia sekcji zwłok dziecka należy interpretować w sposób możliwie szeroki, przy zachowaniu zasad etyki oraz uwzględniając element emocjonalny tej relacji. Zatem analizy poczynione w artykule uwzględniać będą także pozaprawne elementy stosunków między rodzicami a dziećmi.

Z założenia władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom. W wyjątkowych przypadkach może przysługiwać jednemu z nich. Lecz gdy „żadnemu z rodziców nie przysługuje władza rodzicielska albo jeżeli rodzice są nieznanymi, ustanawia się dla dziecka opiekę” (art. 94 § 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁶).

Do władzy rodzicielskiej zalicza się pieczę nad dzieckiem, zarząd jego majątkiem oraz reprezentację dziecka. Te trzy elementy należy traktować uzupełniająco. „Granice między wymienionymi wyżej składnikami władzy rodzicielskiej nie są ostre i nieraz wzajemnie na siebie nachodzą”⁷. W doktrynie stosunek władzy rodzicielskiej określono jako stosunek trójstronny, który w zależności od podmiotów występujących w danej relacji, może być stosunkiem cywilno-prawnym (występuje w relacji rodzice – osoby trzecie), rodzinno-praw-

⁴ A. Sylwestrzak, *Obowiązki dziecka wobec rodziców*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, z. 3, s. 71.

⁵ M. Piechowiak, *Czym są prawa dziecka?*, [w:] M. Potapowicz, M. Krauzowicz, P. Przybylski (red.), *Prawa dziecka po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Materiały z konferencji Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 16.06.2004 r.*, Warszawa 2004, s. 19.

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1359 z późn. zm.), dalej jako k.r.o.

⁷ J. Ignatowicz, *Komentarz do art. 95*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. trzecie, Warszawa 2012, s. 869.

nym (w relacji rodzice – dzieci) oraz administracyjno-prawnym (w relacji rodzice – państwo)⁸.

Zagadnienie wyrażenia zgody na przeprowadzenie sekcji zwłok dziecka mieści się w granicach trzeciego filaru władzy rodzicielskiej, czyli reprezentacji dziecka. Stąd założenie, że element władzy rodzicielskiej, jakim jest reprezentacja dziecka, rozciąga się także na sytuacje dotyczące ciała zmarłego dziecka. Przedstawicielstwo stanowi techniczno-prawny element sprawowania władzy rodzicielskiej, bez którego wykonywanie pozostałych jej atrybutów byłoby niekiedy niemożliwe. Reprezentacja uprawnia rodziców do dokonywania w imieniu dziecka czynności, które pociągają za sobą skutki bezpośrednio dla niego. Zgodnie z art. 98 k.r.o. przedstawicielstwo obejmuje zarówno dokonywanie czynności prawnych, jak i podejmowanie czynności przed sądami oraz innymi organami państwowymi. Zakres przedstawicielstwa jest uzależniony od zakresu posiadanej władzy rodzicielskiej. Dodatkowo na przedstawicielstwo rodziców w sytuacji zaistnienia potrzeby przeprowadzenia sekcji zwłok wskazuje wprost norma zawarta w art. 31 ust. 2 ustawy o działalności leczniczej⁹.

Nie budzi wątpliwości fakt, że decydowanie o zdrowiu i życiu dziecka stanowi istotną sprawę dziecka, o której mowa w art. 97 § 2 k.r.o.¹⁰ Stąd podstawowe znaczenie przy rozstrzyganiu ewentualnych rozbieżności w stanowiskach rodziców będzie miało dobro dziecka. Poza zakresem niniejszego opracowania pozostaje rozstrzygnięcie, czy po śmierci dziecka można nadal powoływać się na zasadę ochrony dobra dziecka. Ustawodawca nie dookreślił katalogu istotnych spraw dziecka. Można zatem uznać, że taką istotną sprawą będzie także przeprowadzenie sekcji zwłok dziecka, którą kwalifikuje się do spraw związanych ze zdrowiem i życiem dziecka, zwłaszcza jeśli argumentem przemawiającym przeciw wykonaniu sekcji zwłok są przekonania moralne i religijne rodziców.

Szczególną uwagę zwraca zestawienie przepisów ustanawiających zasadę autonomii działania rodziców (art. 98 § 1 k.r.o.) a zasadę ochrony dobra dziecka¹¹, gdy rodzice są przeciwni dokonaniu sekcji zwłok, zaś małoletni, dysponujący za życia odpowiednim stopniem dojrzałości, wyraża zgodę na jej przeprowadzenie (bądź odwrotnie). Przepisy Kodeksu cywilnego wskazują na

⁸ T. Sokołowski, *Charakter prawny władzy rodzicielskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1982, z. 3, s. 133.

⁹ Ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 633).

¹⁰ W piśmiennictwie ukształtował się pogląd, zgodnie z którym zasada samodzielności rodziców nie obejmuje decyzji dotyczących leczenia dziecka, gdyż materia ta zalicza się do istotnych spraw dziecka w rozumieniu art. 97 § 2 k.r.o. Tak np.: A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 216; A. Dąbrowski, *Zgoda rodziców na leczenie dziecka w świetle unormowań prawa polskiego*, [w:] A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz (red.), *Rodzina w prawie administracyjnym*, Katowice 2015, s. 167.

¹¹ M. Puk, *Kompetencje przedstawiciela ustawowego do wyrażania zgody na interwencję medyczną wobec pacjenta małoletniego*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2014, nr 4, s. 165.

granicę lat 13 (art. 15), zaś przepisy ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry na granicę lat 16 (art. 32 w zw. z art. 34 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry¹²), jako moment, w którym małoletni jest w stanie wyrazić dojrzałą wolę. Wszak na mocy art. 95 § 4 k.r.o. każdorazowo należy dziecko wysłuchać, co nie oznacza, że będzie tak, jak nastolatek sobie zażyczył. Uwagę zwraca fakt, że nie znajdują tu zastosowania przepisy dotyczące wyrażenia zgody zastępczej przez sąd, ponieważ przeprowadzenie sekcji zwłok nie mieści się w granicach zabiegu medycznego oraz wyrażenia zgody na zabieg¹³.

Zgodnie z art. 31 ust. 2 ustawy o działalności leczniczej kompetencja do wyrażenia sprzeciwu na przeprowadzenie sekcji zwłok przyznana jest wprost pacjentowi, a w sytuacji gdy jest on małoletni bądź ubezwłasnowolniony – jego przedstawicielowi ustawowemu. Zdaniem Sądu Najwyższego, zgodnie z art. 32 ust. 10 ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentystry, właściwym do wydania zezwolenia (zgody zastępczej) jest sąd opiekuńczy, w którego okręgu świadczenie medyczne ma być wykonane. Zgoda sądu opiekuńczego wydana na podstawie art. 97 § 2 k.r.o. „zastępuje zgodę drugiego rodzica na wystąpienie do sądu o rozstrzygnięcie istotnej sprawy dziecka”, a jej brak prowadzi do oddalenia wniosku czy też powództwa¹⁴.

Sekcja zwłok dziecka

Uregulowania dotyczące sekcji zwłok zawarto m.in. w takich aktach prawnych, jak ustawa o działalności leczniczej, ustawie o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi¹⁵, kodeksie postępowania karnego¹⁶, ustawie o cmentarzach¹⁷, a także w wydanych do tych aktów rozporządzeniach.

Zgodnie z § 2 rozporządzenia Ministra Zdrowia w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkim¹⁸, „za zwłoki uważa się ciała osób zmarłych i dzieci martwo urodzonych, bez względu na czas trwania ciąży”. Pojęcie „zwłoki” używane jest również w stosunku do szczątków ludzkich, którymi są pojedyncze części zwłok, resztki ciała ludzkiego pozostałe po doszczętnym dokonaniu rozkładu lub innym zniszczeniu zwłok, spowodowanym działaniem

¹² Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1731).

¹³ A. Dyszlewska-Tarnawska, *Komentarz do art. 32*, [w:] L. Ogiegło (red.), *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry. Komentarz*, wyd. drugie, Warszawa 2015, s. 409.

¹⁴ Postanowienie SN z 3 czerwca 2011 r., sygn. akt III CSK 259/10, Lex nr 1129120.

¹⁵ Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1657).

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1375).

¹⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1947).

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2001 r. w sprawie postępowania ze zwłokami i szczątkami ludzkim (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1910).

czasu lub innymi przyczynami, np. działaniem zwierząt, spalaniem w pożarze itd.¹⁹ W doktrynie odnaleźć można także odmienny pogląd, zgodne z którym „prochy ludzkie to szczątki, których wskutek działań natury lub kremacji nie można określić już mianem zwłok”²⁰.

Sekcja zwłok jest zewnętrznym i wewnętrznym badaniem ciała po śmierci, którego celem jest ustalenie przyczyny zgonu. Sekcja zwłok nazywana jest także autopsją. Samo zaś badanie trwa od dwóch do trzech godzin. W przypadku dzieci powinien przeprowadzać je pediatra patolog, czyli lekarz specjalizujący się w diagnozowaniu dzieci i identyfikacji przyczyn śmierci²¹. Sekcja zwłok polega na otwarciu głównych jam ciała i zbadaniu znajdujących się w nich narządów wewnętrznych. Właściwą sekcję utożsamia się z otwarciem zwłok, a więc już tylko z oględzinami wewnętrznymi. Polega ona na otwarciu przynajmniej trzech jam ciała i zbadaniu znajdujących się w nich narządów w celu ustalenia przyczyny zgonu oraz niekiedy również okoliczności śmierci. Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy o działalności leczniczej sekcję zwłok przeprowadza się nie wcześniej niż 12 godzin po zgonie. Czas ten może zostać skrócony, jeśli zachodzi potrzeba pobrania ze zwłok komórek, tkanek lub narządów do przeszczepu (art. 32 ust. 2 ustawy o działalności leczniczej). Jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie, że zgon nastąpił w wyniku czynu zabronionego stanowiącego przestępstwo, pobrania komórek, tkanek i narządów można dokonać dopiero po uzyskaniu informacji od prokuratora, że nie wyraża sprzeciwu; natomiast gdy postępowanie jest prowadzone przeciwko nieletniemu – po uzyskaniu stanowiska sądu rodzinnego. Ponadto jeśli istnieje uzasadnione podejrzenie, że przyczyną śmierci było przestępstwo lub samobójstwo albo nie można ustalić tożsamości zwłok, należy niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora.

W ustawie o działalności leczniczej wyróżniono dwa rodzaje sekcji zwłok: fakultatywną oraz obligatoryjną. Fakultatywną sekcję zwłok można przeprowadzić w każdej sytuacji, pod warunkiem że przedstawiciele ustawowi małoletniego pacjenta lub sam małoletni za życia nie wyrazili wobec sekcji sprzeciwu. W sytuacji gdy wyrażono sprzeciw, należy odstąpić od sekcji zwłok i sporządzić odpowiednią adnotację w dokumentacji medycznej. Zaś obligatoryjną sekcję można przeprowadzić niezależnie od sprzeciwu kogokolwiek. Oznacza to, że w przypadkach przewidzianych prawem sprzeciw rodziców lub samego pacjenta nie ma znaczenia prawnego.

¹⁹ D. Rogóż-Gąsiorowska, M. Rzepa, *Sekcja zwłok – aspekty prawne istotne w pracy lekarza rodzinnego*, <https://www.mp.pl/medycynarodzinnna/prawo/270964,sekcja-zwlok-aspekty-prawne-istotne-w-pracy-lekarza-rodzinnego,1> (data dostępu: 22.01.2023).

²⁰ A. Sieradzka, *Zwłoki ludzkie z perspektywy prawa*, <https://prawowtransplantacji.pl/zwlokie-ludzkie-z-perspektywy-prawa/> (data dostępu: 22.01.2023).

²¹ Szerzej: M. Sane, K. U Zine, R.S. Bangal, R. Kulkarni, *Study of pre-school children deaths: an autopsy study*, „Journal of Forensic Medicine, Science and Law A Journal of the Medicolegal Association of Maharashtra” 2016, nr 25(1), s. 1–5.

W kontekście omawianego prawa rodziców do decydowaniu o osobie dziecka uwagę zwraca regulacja zawarta w art. 31 ustawy o działalności leczniczej, zgodne z którą zgoda na przeprowadzenie sekcji zwłok jest domniemana (tzw. domniemanie prawne), co oznacza, że zasadą jest dopuszczalność sekcji zwłok. Możliwość wykonania sekcji zwłok zostaje wyłączona, jeżeli przedstawiciel ustawowy osoby zmarłej wyraził sprzeciw lub uczyniła to ta osoba za życia (art. 31 ust. 2 omawianej ustawy). Z uwagi na fakt, że sprzeciw należy dołączyć do dokumentacji medycznej pacjenta, powinien być on złożony w formie pisemnej, podobnie jak informacja o zaniechaniu wykonania sekcji. Należy podkreślić, że zgłoszony sprzeciw nie wyłącza dopuszczalności przeprowadzenia sekcji, gdy zachodzi jedna z przyczyn o charakterze obligatoryjnym wymieniona w art. 31 ust. 4 ustawy o działalności leczniczej. Do sytuacji takich ustawodawca zakwalifikował przypadki, gdy:

– sekcja zwłok jest przeprowadzana na podstawie przepisów Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu karnego wykonawczego²², w związku z toczącym się postępowaniem karnym, w przypadku wydania odpowiedniego postanowienia przez sąd bądź prokuratora (art. 209 ust. 1 Kodeksu postępowania karnego). Sekcję sądowo-lekarską przeprowadza się w każdym przypadku przestępnego spowodowania śmierci²³;

– przyczyny zgonu nie można ustalić w sposób jednoznaczny;
– ma miejsce przypadek określony w przepisach o zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (art. 33 ust. 2 pkt 6 ustawy o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi).

Sekcję administracyjną wykonuje się w celu zapobieżenia szerzeniu się zakażeń lub chorób zakaźnych. Właściwy organ wydaje wówczas decyzję administracyjną, której ustawa nadaje rygor natychmiastowej wykonalności.

Informację o przeprowadzeniu bądź odstąpieniu od sekcji zwłok zamieszcza się w dokumentacji medycznej zmarłego.

Doktryna wyróżnia także prywatną sekcję zwłok²⁴. Nie jest ona regulowana przepisami prawa. Najczęściej wykonuje się ją na prośbę rodziny lub na wniosek firmy ubezpieczeniowej w przypadku podejrzenia, że śmierć nastąpiła w wyniku błędu lekarskiego. Najczęściej jednak w takiej sytuacji wykonuje się sekcję sądowo-lekarską. Przeprowadzenie prywatnej autopsji może służyć także celom edukacyjnym rodziców, pomóc w planowaniu rodzinny czy wykrywaniu wad wrodzonych płodu²⁵.

²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 127).

²³ Szerzej: G. Teresiński, *Weryfikacja podejrzeń aborcji lub dzieciobójstwa*, [w:] G. Teresiński (red.), *Medycyna sądowa*, Warszawa 2019, s. 943–946.

²⁴ Więcej na ten temat zob. np. P. Sendacki, *Sekcja zwłok w interesie prywatnym*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 22, s. 1210–1218.

²⁵ Zob. L. Sharma, *Autopsy in foetal infant deaths*, [w:] S. Palermo, M. Bartoli, R. Dumache (red.), *Criminology and post-mortem studies – analyzing criminal behaviour and making medical decisions*, London 2021, s. 1–14.

Zgodnie z art. 43 ust. 2 ustawy o zawodzie lekarza i lekarza dentysty w konkretnych sytuacjach lekarz (z wyłączeniem lekarzy dentystów) może uzależnić wystawienie karty zgonu od przeprowadzenia sekcji zwłok. Dalsze postępowanie zależy wtedy od wyników przeprowadzonej sekcji zwłok.

Sekcja zwłok dziecka a przekonania moralne i religijne rodziców

Prawa człowieka, rozumiane jako zespół praw i wolności, przysługują każdemu człowiekowi, są niezbywalne i nienaruszalne. Stanowią przejaw poszanowania wartości najcenniejszych dla człowieka, jak życie, godność, wolność oraz swoboda wyznania. Przekonania moralne czy religijne determinują wiele dziedzin życia. Aspekt ten ma szczególne znaczenie w działalności leczniczej, w tym również w omawianej sekcji zwłok, będącej badaniem budzącym wiele kontrowersji²⁶. O doniosłości norm zaliczanych do praw człowieka świadczyć może fakt, że chronione są nie tylko prawem krajowym (zob. np. rozdział II Konstytucji RP), ale licznymi aktami o zasięgu międzynarodowym, jak np. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności²⁷.

„Złożoność problemu przeprowadzania sekcji zwłok wynika ze specyficznej kolizji szczególnych interesów występującej na tej płaszczyźnie. Zagadnienie to rozumieć należy jako swoiste zderzanie się takich dóbr, jak prawo do ochrony godności jednostki, swobody wyznania, wolności prowadzenia badań naukowych, prawa do wykonywania wybranego przez siebie zawodu oraz interesu państwa, polegającego na ściganiu przestępstw, czy w szerszym kontekście – kolizji dóbr osobistych z wolnością nauki oraz bezpieczeństwem społeczeństwa (porządkiem społecznym *sensu largo*)”²⁸.

Przyczyn, dla których rodzice czy też opiekunowie prawni nie udzielą zgody na przeprowadzenie autopsji, może być wiele. Jednym z nich może być m.in. chęć uniknięcia dodatkowego cierpienia po stracie bliskiej osoby, obawa przed opinią społeczną czy też nagłaśnianie sprawy przez media. Do najczęstszych należą jednak pobudki natury moralnej, często wynikające z przekonań światopoglądowych²⁹.

Wskazać należy, że zasady moralne nie zawsze wynikają z przekonań religijnych, ale w zdecydowanej większości to właśnie przekonania religijne

²⁶ D. Wąsik, *Stosunek wielkich religii do sekcji zwłok*, „Forum Teologiczne” 2014, nr 15, s. 149.

²⁷ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284).

²⁸ D. Wąsik, op. cit., s. 150–151.

²⁹ Szerzej na ten temat zob. np. M. Fudalej, M. Brzozowska, S. Tarka, *Religijne i kulturowe aspekty badań pośmiertnych*, [w:] G. Teresiński (red.), op. cit., s. 248–250.

mają najistotniejszy wpływ na ocenę sytuacji, w tym również ocenę kategorii aksjologicznych. Z tego też względu personel medyczny przy podejmowaniu decyzji medycznych o przeprowadzeniu sekcji zwłok lub odstąpieniu od autopsji powinien uwzględniać wyżej wskazane aspekty – jest to bowiem przejaw „wszechstronnej realizacji fundamentalnych praw pacjenta, takich jak obowiązek poszanowania jego intymności i godności”³⁰.

Omawiane zagadnienie znalazło także swoje miejsce w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie *Polat v. Austria*³¹. Trybunał w przytoczonej sprawie orzekł, że przeprowadzenie sekcji zwłok noworodka bez zgody rodziców – praktykujących muzułmanów – stanowiło naruszenie prawa do poszanowania życia rodzinnego oraz wolności wyznania. Rodzice dziecka podnieśli zarzut naruszenia prawa do poszanowania życia rodzinnego i prywatnego, chronionego w art. 8 Konwencji o prawach człowieka, wraz z naruszeniem prawa do wolności wyznania (art. 9). W przedmiotowej sprawie skarżący nie wyrazili zgody na przeprowadzenie sekcji zwłok swojego dziecka z powodów swoich przekonań religijnych. Mimo to sekcja zwłok została przeprowadzona. W trakcie zabiegu dziecku usunięto praktycznie wszystkie narządy wewnętrzne, wypełniając jamy ciała watą. Zatajono ten fakt przed rodzicami podczas wydawania im zwłok. Skarżący zabrali ciało dziecka celem dokonania rytualnego pochówku. O dokonaniu sekcji zwłok rodzice dowiedzieli się dopiero przed samą ceremonią pogrzebową, co wywołało duże poruszenie wśród zgromadzonych, a w konsekwencji ze względów naruszenia norm religijnych – skarżącej odmówiono pochówku dziecka. Ceremonia odbyła się później, w innej miejscowości, bez rytuału religijnego³². Trybunał zgodził się ze skarżącymi i potwierdził naruszenie art. 8 i 9 konwencji. Tym samym jednoznacznie stwierdzono, że przeprowadzenie sekcji zwłok dziecka bez zgody rodzica stanowi naruszenie praw podmiotowych, gwarantowanych konwencją. Trybunał wskazał, że naturalnym prawem rodziców, wynikającym ze specyfiki ich relacji z dzieckiem, jest decydowanie o sposobie jego leczenia. Jednakże zazwyczaj nie mają oni niezbędnej wiedzy medycznej, która przypisywana jest lekarzom. Rodzice często ze względu na swoją intuicję, poglądy oraz emocje nie zawsze działają w interesie dziecka i mogą podejmować irracjonalne decyzje. Niemniej jednak lekarze nie mają legitymacji do decydowania za rodziców i w przypadku sporów muszą sprawę skierować na drogę postępowania sądowego³³.

³⁰ D. Wąsik, op. cit., s. 151. Szerzej: M. Michałowska, J. Turek, *Pomoc i czyny obowiązkowe i ponadobowiązkowe w praktyce lekarskiej i bioetyce*, „Etyka” 2010, nr 43, s. 125–142.

³¹ Wyrok ETPC z 20 lipca 2021 r., skarga nr 12886/16, Legalis nr 2594527.

³² K. Warecka, *ETPC: sekcja zwłok dziecka bez zgody rodzica to naruszenie praw podstawowych*, <https://www.prawo.pl/prawo/sekcja-zwlok-dziecka-bez-zgody-rodzica-a-konwencja-praw-czlowieka,509691.html> (data dostępu: 22.01.2023).

³³ Zob. P. Sobolewski, *Standardy europejskie*, [w:] M. Safjan (red.), *Prawo wobec medycyny i biotechnologii zbiór orzeczeń z komentarzami*, Warszawa 2011, s. 104–114; P. Aszkielowicz,

Zakończenie

Kwestia wyrażenia zgody na przeprowadzenie zabiegu medycznego u małoletniego została szeroko opisana w doktrynie i judykaturze³⁴. W doktrynie zwrócono jednak uwagę, że przeprowadzenie sekcji zwłok dziecka nie mieści się w zakresie pojęcia zabiegu medycznego³⁵. Każdorazowa interwencja wobec ciała dziecka wymaga zajęcia stanowiska przez jego rodziców, ewentualnie przedstawicieli ustawowych, którzy uprawnieni są do podejmowania decyzji związanych z przeprowadzeniem sekcji zwłok, a także czynności dotyczących pochówku. Polski ustawodawca w zakresie dotyczącym przeprowadzenia sekcji zwłok przewiduje tzw. zgodę domniemaną. „Nie dotyczy ona jednak świadczeń zdrowotnych w znaczeniu ścisłym, lecz przeprowadzenia określonych ingerencji w ciele człowieka po jego śmierci. Brak odpowiednio wyrażonego sprzeciwu uznaje się z mocy prawa za wyrażenie zgody”³⁶. Zwraca uwagę także fakt, że ustawodawca nie poświęca wiele miejsca na uregulowanie procedury sekcji zwłok dziecka.

Często sytuacją problematyczną z punktu widzenia moralno-etycznego, oprócz zawilego stanu prawnego, staje się wyznawana przez przedstawiciela ustawowego religia, która może mieć decydujące znaczenie co do wyrażenia bądź odmowy wyrażenia zgody na sekcję zwłok. Kwestia ta była rozpatrywana przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w kontekście naruszenia art. 8 i 9 Europejskiej konwencji praw człowieka. Trybunał w swoim wyroku jednoznacznie stwierdził, że przeprowadzenie sekcji zwłok dziecka bez zgody uprawnionego stanowi naruszenie norm konwencji. Fakt, że sprawa trafiła przed międzynarodowy trybunał, świadczy zaś o złożoności problemu i braku odpowiednich uregulowań na gruncie prawa krajowego.

Ochrona wolności sumienia i wyznania rodziców w postępowaniu przed sądem opiekuńczym, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 2, s. 54; A. Kallaus, *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Poznań 2015, s. 221–290.

³⁴ Np. K. Michałowska, *Charakter prawny i znaczenie zgody pacjenta na zabieg medyczny*, Warszawa 2014; T. Pilikowski, *Odpowiedzialność karna lekarza za zaniechanie leczenia pacjenta małoletniego w wyniku braku zgody przedstawiciela ustawowego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 2, s. 158–172; B. Kmiecik, K. Urban, *Tuszyowy odcisk palca jako sposób wyrażenia świadomej zgody pacjenta na zabieg operacyjny*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9, s. 145–154; K. Zalewska, *Konstrukcja prawna zgody na zabieg medyczny (transplantację komórek, tkanek i narządów) u małoletniego nieposiadającego przedstawiciela ustawowego*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9, s. 133–143; wyrok SA w Szczecinie z 2 sierpnia 2012 r., sygn. akt I ACa 443/12, Legalis nr 741053; wyrok TK z 1 września 2006 r., sygn. akt SK 14/05, OTK ZU 2006, Nr 8/A, poz. 97; wyrok TK z 7 stycznia 2004 r., sygn. akt K. 14/03, OTK ZU 2004, Nr 1/A, poz. 1; postanowienie TK z 23 czerwca 1998 r., sygn. akt K 32/97, OTK ZU 1998, Nr 4, poz. 53; A. Borkowska-Solonynko, M. Czuba, *Różnicowanie zgonów przed-, około- i poporodowych*, [w:] G. Teresiński (red.), op. cit., s. 947–952.

³⁵ Szerzej na temat problemów terminologicznych zob. R. Rejmianiak, *Problemy interpretacyjne wybranych pojęć zawartych w art. 192 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4, s. 65–80.

³⁶ A. Dyszlewska-Tarnawska, op. cit., s. 409.

Podsumowując, należy uznać, że uprawnionymi do decydowania o zwłokach dziecka są jego rodzice, ewentualnie przedstawiciele ustawowi. Na mocy przepisów o działalności leczniczej zgoda na przeprowadzenie sekcji zwłok jest zgodą domniemaną, co oznacza, że dopiero złożenie sprzeciwu (przez samego małoletniego bądź przez jego rodziców) może skutecznie zablokować przeprowadzenie zabiegu. W tym zakresie przepisy zostały uregulowane w podobny sposób jak te, które odnoszą się do pobierania i przeszczepiania tkanek, komórek i narządów. Sprzeciw ten nie będzie jednak skuteczny w sytuacji, w której normy prawne ustanawiają przeprowadzenie obligatoryjnej sekcji zwłok, tzn. gdy śmierć nastąpiła w wyniku czynu zabronionego, przyczyny zgonu nie można ustalić w sposób jednoznaczny lub w przypadkach określonych w przepisach o zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi. Sprzeciw rodziców może być także przeszkodą w przeprowadzeniu sekcji naukowo-lekarskiej. Z drugiej strony, jeżeli prawo wyraźnie do tego nie obliguje, podmiot wykonujący autopsję nie ma obowiązku jej przeprowadzenia jedynie z powodu żądania rodziny zmarłego. Zaś z punktu widzenia personelu medycznego, obok regulacji prawnych, w każdym przypadku zwracać uwagę należy na przekonania rodziców zmarłego dziecka, ponieważ działanie wbrew wyznawanym przez nich zasadom może okazać się działaniem nieuprawnionym.

Wykaz literatury

- Aszkielewicz P., *Ochrona wolności sumienia i wyznania rodziców w postępowaniu przed sądem opiekuńczym*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2016, nr 2.
- Borkowska-Solonyńko A., Czuba M., *Różnicowanie zgonów przed-, około- i poporodowych*, [w:] G. Teresiński (red.), *Medycyna sądowa*, PZWL, Warszawa 2019.
- Czyż E., Szymańczak J., *Prawa dziecka w rodzinie*, [w:] M. Nowicki (red.), *Wokół praw dziecka*, cz. I, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Warszawa 1993.
- Dąbrowski A., *Zgoda rodziców na leczenie dziecka w świetle unormowań prawa polskiego*, [w:] A. Ziółkowska, A. Gronkiewicz (red.), *Rodzina w prawie administracyjnym*, Wyd. UŚ, Katowice 2015.
- Długoszewska I., *Pojęcie i charakter prawny władzy rodzicielskiej*, [w:] I. Długoszewska (red.), *Przestanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, LexisNexis, Warszawa 2012.
- Dyszlewska-Tarnawska A., *Komentarz do art. 32*, [w:] L. Ogiegło (red.), *Ustawa o zawodach lekarza i lekarza dentystry. Komentarz*, wyd. drugie, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Fudalej M., Brzozowska M., Tarka S., *Religijne i kulturowe aspekty badań pośmiertnych*, [w:] G. Teresiński (red.), *Medycyna sądowa*, PZWL, Warszawa 2019.
- Ignatowicz J., *Komentarz do art. 95*, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, wyd. trzecie, C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Kallaus A., *Udział osoby małoletniej w postępowaniu opiekuńczym*, Ars Boni et Aequi, Poznań 2015.
- Kmieciak B., Urban K., *Tuszowy odcisk palca, jako sposób wyrażenia świadomej zgody pacjenta na zabieg operacyjny*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9.

- Michałowska K., *Charakter prawny i znaczenie zgody pacjenta na zabieg medyczny*, Difin, Warszawa 2014.
- Michałowska M., Turek J., *Pomoc i czyny obowiązkowe i ponadobowiązkowe w praktyce lekarskiej i bioetyce*, „Etyka” 2010, nr 43.
- Piechowiak M., *Czym są prawa dziecka?*, [w:] M. Potapowicz, M. Krauzowicz, P. Przybylski (red.), *Prawa dziecka po przystąpieniu do Unii Europejskiej. Materiały z konferencji Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 16.06.2004 r.*, Biuro Rzecznika Praw Dziecka, Warszawa 2004.
- Pilikowski T., *Odpowiedzialność karna lekarza za zaniechanie leczenia pacjenta małoletniego w wyniku braku zgody przedstawiciela ustawowego*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 2.
- Puk M., *Kompetencje przedstawiciela ustawowego do wyrażania zgody na interwencję medyczną wobec pacjenta małoletniego*, „Zeszyt Studencki Kół Naukowych Wydziału Prawa i Administracji UAM” 2014, nr 4.
- Rejmianiak R., *Problemy interpretacyjne wybranych pojęć zawartych w art. 192 k.k.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4.
- Rogóż-Gąsiorowska D., Rzepa M., *Sekcja zwłok – aspekty prawne istotne w pracy lekarza rodzinnego*, <https://www.mp.pl/medycynarodzinnna/prawo/270964,sekcja-zwlok-aspekty-prawne-istotne-w-pracy-lekarza-rodzinnego,1>.
- Sane M., U Zine K., Bangal R.S., Kulkarni R., *Study of pre-school children deaths: an autopsy study*, „Journal of Forensic Medicine, Science and Law A Journal of the Medical Association of Maharashtra” 2016, nr 1.
- Sendacki P., *Sekcja zwłok w interesie prywatnym*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 22.
- Sharma L., *Autopsy in foetal infant deaths*, [w:] S. Palermo, M. Bartoli, R. Dumache (red.), *Criminology and post-mortem studies – analyzing criminal behaviour and making medical decisions*, IntechOpen, London 2021.
- Sieradzka A., *Zwłoki ludzkie z perspektywy prawa*, <https://prawowtransplantacji.pl/zwlok-ludzkie-z-perspektywy-prawa/>.
- Sobolewski P., *Standardy europejskie*, [w:] M. Safjan (red.), *Prawo wobec medycyny i biotechnologii zbiór orzeczeń z komentarzami*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Sokolowski T., *Charakter prawny władzy rodzicielskiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1982, z. 3.
- Sylwestrzak A., *Obowiązki dziecka wobec rodziców*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2001, z. 3.
- Teresiński G., *Weryfikacja podejrzeń aborcji lub dzieciobójstwa*, [w:] G. Teresiński (red.), *Medycyna sądowa*, PZWL, Warszawa 2019.
- Trybulska-Skoczelaś E., *Komentarz do art. 92*, [w:] J. Wierciński (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2014.
- Warecka K., *ETPC: sekcja zwłok dziecka bez zgody rodzica to naruszenie praw podstawowych*, <https://www.prawo.pl/prawo/sekcja-zwlok-dziecka-bez-zgody-rodzica-konwencja-praw-czlowieka,509691.html>.
- Wąsik D., *Stosunek wielkich religii do sekcji zwłok*, „Forum Teologiczne” 2014, nr 15.
- Zalewska K., *Konstrukcja prawna zgody na zabieg medyczny (transplantację komórek, tkanek i narządów) u małoletniego nieposiadającego przedstawiciela ustawowego*, „Medyczna Wokanda” 2017, nr 9.
- Zieliński A., *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1975.

Summary

Child autopsy without parental permission

Keywords: civil law, autopsy of a child, parental authority, parental permission.

In medical cases, *post-mortem* examination is very important. There may be situations where the family of the deceased asks for an autopsy. On the other hand, medical facilities are not obligated to perform it at the request of the family. The problem discussed in this paper is to determine the relationship between the rights of parents and the competence of the entity performing the autopsy of the child. In particular, defining the rights of parents regarding the autopsy of their child, especially when they are not interested in carrying it out. The aim of this study is also to determine whether an autopsy of a child can be performed in any case, regardless of the place of death or the consent of the statutory representative, and if not, what circumstances limit the possibility of performing an autopsy and constitute grounds for refraining from this activity. The autor analyzes the conduct of a child's autopsy in the context of human rights violations, with particular emphasis on parent's religious beliefs.